

**DOĞU VE BATI TÜRKÇESİ KURAN TERCÜMELERİNDE
ESMA'ÜL HÜSNA'NIN TÜRKÇE SÖYLEMLERİ**

*EXPRESSIONS OF THE 99 NAMES IN THE QUR'AN TRANSLATIONS IN
EASTERN AND WESTERN TURKISH DIALECTS*

Fatma Sibel BAYRAKTAR*

*Geliş Tarihi: 20.05.2017
(Received)*

*Kabul Tarihi: 27.03.2019
(Accepted)*

ÖZ: Türklerden yaklaşık dört yüz yıl önce Arapların, en az yüz yıldır da Farsların İslam dini ile ilgili terminolojiyi oluşturup geliştirdikleri bilinmektedir. Türkler İslamiyeti kabul ettiklerinde hazır bir dini terminoloji ile karşılaşmalarına rağmen ilk İslami dönem eserlerinde bunları Türkçeleştirme yoluna gitmişlerdir. Aynı çaba Kur'an tercüme ve diğer eserlerde de görülmektedir. Türkçede var olan, Bayat, İdi, Ugan, tapug vb. sözcükler, sırasıyla Kadim, Rab, Kadir, ibadet terimlerine karşılık olarak kullanılmışlardır. Kur'an tercümelerinde de "Allah" adının karşılıkları Türkçe olarak kullanılmışlardır. Bu çalışmada Allah'ın 99 ismi olan Esmâ'ül Hüsna'nın da değişik Türkçeleştirilme yolları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslami dönem, Kur'an Tercüme ve Türkçeleştirme

ABSTRACT: About four hundred years Arabs, and at least a hundred years Persians are known to create and develop terminology related to Islam before the Turks. Despite the Turks were faced with a ready-made religious terminology when they accepted this religion, they converted into Turkish language these in the initial Islamic period works. The same effort is also seen in Qur'an translations and other works. Words existing in Turkish like 'Bayat, İdi, Ugan, tapug, etc.' Were used in lieu of terms 'Kadim, Rab, Kadir, ibadet' respectively. In Qur'an translations, also words covering the meaning of the specific name "Allah" were used. In this study, the 'Esmâ'ül-Hüsna' which is consisted of the 99 holy names of Allah different translate into Turkish types are investigated.

Keywords: Islamic period, Qur'an translations, Esmâ'ül-Hüsna, converting into Turkish

GİRİŞ

Din değiştirmek gibi son derece ciddi ve büyük dönüşümler, sosyal ve kültürel hayatı etkilediği gibi dili de derinden etkiler. Yeni din yeni dil demektir. Daha önce var olmayan kavramlar yeni dinle birlikte dile girdiğinde önce anlam ödünclemeleri daha sonra da sözcük ödünclemeleri devreye girer. Uygurca, Karahanlıca, Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde yeni manevi hayatla ilgili kavramlar karşısında takınılan tavır birbirine benzer. Türk yazı dilleri Arapça ve Farsçanın gramatik özelliklerine teslim olmazken, sözcüklerine karşı oldukça misafirperver davranmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra Arapça Farsça kökenli

*Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

dini terminoloji, satırarası Kur'an çevirileri, uyarlama ve özgün eserler aracılığıyla Türkçeye nüfuz etmeye başlamıştır.

Bir yandan bilinen ilk İslami eser olan Kutadgu Bilig, Arapça Farsça kökenli dini terminolojinin önünü açarken, bir yandan da satırarası Kur'an çevirileri Türkçenin bu terimleri karşılayabilecek yeteneğe sahip olduğunu gösterir. İlk satırarası Kur'an tercümelerinde çevirmenler İslami terimleri Türkçe leksikal anlamlarıyla kullanmaya adeta her sözcüğün Türkçesini vermeye çalışırken, sonraki dönemlerde bu çabalar yerini doğrudan ödüncülemelere bırakmıştır.

Türklerin İslamiyeti kabulü 10.yy.da Karahanlılar zamanında gerçekleşmiştir. Ardından da bu kutsal eserin Türkçeye çevrilmesi gerekmiştir. Önce Samanoğullarından Emir Mansur b. Nuh (H.350-365/m.961-976) zamanında Maveratü'n-nehirli âlimlerden kurulu bir heyet tarafından Farsçaya tercüme edilmiştir. Zeki Velidi Togan'a göre Kur'an'ın Türkçeye tercümesi de Farsça tercüme ile aynı zamanda, belki aynı komisyonun Türk üyeleri tarafından yapılmıştır (Togan 1960: 135). Fuat Köprülü'ye dayanan Abdülkadir İnan'a göre ise Kur'an'ın Türkçeye tercümesi, Farsçaya tercümesinden yaklaşık bir asır sonra, yani XI. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olmalıdır (İnan 1961: 8). Togan ilk Türkçe çevirilerin asıl nüshasının İslamiyet'i kabul eden Argu ve Karluk Türklerinin lehçesinde, Çu ve Sirderya civarındaki Oğuzların ağzının da tesiri ile yazılmış olduğunu söyler. (Togan 1960: 162) Fuat Köprülü Türk Edebiyatı Tarihi'nde (Köprülü 1986: 162) İlk Kur'an tefsirinin H.VI/M.XI. yy. sonunda veya H.V/M.XII. yy. başında Batı Türkistan'da yapıldığı üzerinde durmuştur. Anadolu sahasında yapılan ilk Kur'an tercümeleleri ise Selçuklular Devletinin yıkılışından sonra kurulan Beylikler devrinde ortaya konmuştur. Doğu Türkçesi ile yapılan ilk tercümelerde Kur'an'ın bütünü esas alınmışken, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılanlarda daha çok ibadet faaliyetlerine yönelik kısa surelerin tercüme ve tefsiri olduğu görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi Döneminde, Kur'an'ın bütününe yönelik tercüme çalışmaları XIV. yy.ın sonlarında başlanmıştır. Bu dönemde yapılan Kur'an tercümeleri üç şekilde karşımıza çıkmaktadır 1. Satır arası kelime kelime tercümeler, 2. Tefsirli tercümeler, 3.Tefsirler

Kur'an tercümelerinde tabii olarak Allah'ın 99 ismi olan Esmâ'ül Hüsna da çevirilerde yerini almıştır. Esmâ'ül Hüsna deyimini Kur'an'da birkaç yerde geçmektedir: Araf 180. Ayette: *"En güzel isimler Allah'ındır, O'na o güzel isimleriyle seslenin ve O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları terk edin."* İsrâ 110. Ayette: *"İster Allah diye dua edin ister Rahmân diye. O'nu hangi isimle çağırırsanız çağırın bütün güzel isimler O'nundur."* Taha 8. Ayette: *"Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan O Allah'tır. En güzel isimler O'nundur."* Haşr 24. Ayette de: *"En güzel isimler ve bütün mükemmellik vasıfları yalnızca O'nundur."* şeklinde yer almaktadır.

Kur'an'da ve hadislerde geçen Allah'ın güzel isimleri yani Esmâ-i Hüsnâ üzerine İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren İslam âlimleri birçok çalışmalar yapmışlardır. Bu alimlerin her biri “*Şüphesiz ki Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ihsâ ederse (anlar, kavrar ve ezberlerse) cennete girer.*” hadisini şiar edinmişlerdir.

Kur'an'da “Allah” ismi 2800 kere zikredilmiştir. Allah isminden sonra en çok “Rab” ismi geçer, ardından da “Rahman”, “Rahim” ve “Malik”.

Türkçe çevirilerde “Allah” adının değişik kullanımına karşılıklar bulunmuş ve kullanılmıştır.

Biz bu çalışmamızda Dr. Suat Ünlü'nün "Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercüme Sözlüğü" ve Dr. Emek Üşenmez'in "Türkçe İlk Kur'an Tercüme Sözlüğü" adlı eserlerini taradık, "Allah" adı anlamında zikredilen sözcüklerin ve Esmâ'ül Hüsnâ'da zikredilen Allah'ın sıfatlarının Türkçe karşılıklarının peşine düştük. Burada madde başları ve karşılıklarında verilen anlamlar yazarların, dolayısıyla zamanının Türkçesi ile ilgilidir. Biz üzerlerinde herhangi bir tadilat yapmadık.

Suat Ünlü'nün eserinde taranmış olan eserler; Doğu Türkçesinde: *Karahanlı Türkçesi Satır-altı Kur'an Tercümesi Türk ve İslam Eserleri Müzesi* bu eserin istinsah tarihi H.734/m.1333/1334, müstensihî Muhammed b.El-Hacc Devletşah eş-Şirazi'dir. Abdullah Kök ve Suat Ünlü eser üzerinde Doktora çalışması yapmışlardır. *Anonim Kur'an Tefsiri* Türkoloji sahasında "Anonim Tefsir", "Orta Asya Tefsiri" ve "Müellifi Meçhul Kur'an Tefsiri" gibi adlarla tanınmaktadır. *Karahanlı Türkçesi Satır-altı Kur'an Tercümesi Ryland nüshası'nı* Aysu Ata TDK yayınları arasında çıkarmıştır. Harezmi Türkçesi ile yapılmış olan Kur'an tercümesi *Hekimoğlu Kur'an Tercümesi* Gülten Sağol'un Doktora çalışmasıdır. Batı Türkçesinde yapılmış Kur'an tercüme *Manisa Kur'an Tercümesi* eser üzerinde Esra Karabacak çalışmıştır. *Türk ve İslam Eserleri Müzesi No.40* eser üzerinde en önemli çalışmayı Ahmet Topaloğlu yapmıştır. Eser Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkmıştır.(Ünlü 2012: 13-21)

Emek Üşenmez'in çalışmasının konusu olan eser ise; erken devir ilk Kur'an tercüme arasında yer aldığı var sayılmakta olan ve Özbekistan İlimler Akademisi, Şarkşinaslık Enstitüsü bünyesinde muhafaza edilen bir satır arası Türkçe-Farsça tercüme Kur'an'dır. Biz eserin tanıklı sözlük bölümünü ele alarak inceledik.

1. Allah Adına Karşılık Gelenler

Agırlık rak: En üstün, insana karşı fazl ve ikramda en ileri, en çok nimetlendiren Allah TİEM 73 410r/3

Agırlık İdisi: Allah TİEM 73 392 v/9

Alemlerining erkligi: Alemlerin sahibi (Rabbül 'alemîn) ÖN (33a)/4:B:131

Bayat: Allah, Tanrı AKT 22b/5, KB 1

Bir idi: Tek Allah TİEM 73 19r/3; ÖN(42b)/1:B:163

Çalab: Tanrı, Rab TİEM 40 97a/1

Du'anın işitgeni: Duayı işiten ÖN(101a)/4:A38

Erklig: Sahip, hakim, Mevlâ ÖN(90b)/5:B:286

İdi/Ede/Eye/İde/İsi/İdi/İye: Sahip, Allah TİEM73 23br/1, AKT 28b/23, RKT 28/56a3, HKT 23a/8, ÖN (5a)/2:B:60

Küç idisi: Allah TİEM 73 329v/7

Maşrik Magrib İdisi: Doğunun ve batının sahibi olan Allah TİEM 73 426 v/5

Mekr kılğanların yakşırakı: En iyi tuzak kuran Allah TİEM 73 43v/3

Muhsuz ögdilmiş: Övgüye değer olan Allah TİEM 73 247 v/3

Revân sakış kılğan: Hesabı çabuk gören ÖN(56b)/5:B:202

Sakış biliglilerde terkrek biligli: Çabuk hesap veren, çabuk sayan Allah TİEM 73 100v/9

Sakış revân: Hesabı hızlı, hesabı çabuk (Allah) ÖN(96a)/1:A:19

Tağrı: Allah TİEM 73 236 v/6, AKT 12b/9, RKT 33 28a1, HKT 47b/4, MKT 2a/3, TİEM 40 1b/2

Tapıngu: İlah, Tanrı TİEM 73 385 v/8, AKT 38/8, RKT 28/11 b1, HKT 162 a/1, ÖN(77b)/ 4:B:255

Tapıngu idi: Tapılan Allah TİEM 73 253v/4

Teğri: Tanrı TİEM 73 413 v/2, AKT 38b/7, RKT 30/53 b2, HKT447 b/9, ÖN(14b)/5:B:61

Tengriga: Allah ÖN(116b)/4:A:101

Yaşluklar Erikliğı: İnsanların Rabbi olan Allah TİEM 73 450r/6

Yaşluklar İdisi: İnsanların Rabbi olan Allah TİEM 73 450r/6

Yârî birgenlarning yahşırakı: Yardım verenlerin en hayırlısı, en iyisi ÖN(128b)/3:A:149

2.Esma'ül Hüsna'ya Karşılık Gelenler:

Allah adının karşılıklarının zenginliği kadar O'nun sıfatları da zengin bir dağarcığa sahiptir. Deyim üretir gibi somutlaştırıcı, örneklendirici bir metotla bu sıfatlar yetkin bir şekilde kullanılmıştır:

El-Adl: (*adalet sahibi, adalet ve dürüstlikle hükmeden*) hikmet birle iş kılğan ÖN (63a)/5:B:220

El-Afv: (*tevbeleri kabul eden, affı çok olan*) 'afv kılğan ÖN (124b)/5:A:134; keçürgen ÖN(161a)/2:N:43; yarlıgayıcı TİEM 40 12b/9

El- Alâ: yüksekrek TİEM 73 231r/8

El- Alim, El Aziz: (*her şeyi çok iyi bilen, üstün ve bilen Allah'ın takdiri*) küşüş bilgen idininin tenlemeki TİEM 73 322v/6

El- Alim: (*her şeyi çok iyi bilen*) bilgen TİEM 73 138v/2, RKT33/28b2, HKT 136b/5; ÖN (35a)/4:B:32; bilgenrek ÖN(134b)/2:A:167; bilgen tañrı HKT 456a/4; idin bilgenrek turur TİEM73 418v/4; kamug nerseni bilgen ÖN(6a)74:B:29; keñrü bilgen TİEM 73 31Ar/6; küşüş bilgen idi TİEM 73 358v/6; tegme nerseni biligli TİEM73 308 v/2; tegme nerseni bilgen TİEM 73 261r/5, ÖN(267b)/1,2:N:176; tegme nerseni kapsayu bilgen TİEM 73 352 r/6; üküş bilgen TİEM 73 142 r/5

El- Aliyy: (*çok yüksek olan Tanrı*) barçada yüksek TİEM73 358v/1; yüksek TİEM73 62v/8, RKT 26/12b1, HKT 40a/2, TİEM 40 146b/2

El-Aliyy, El- Kebir: (*çok yüksek, pek büyük olan Tanrı*) yüksek ulug TİEM73 247 v/1

El- Azim: (*azamet sahibi*) küşüş ugan TİEM 73 405v/2; ululuk issi TİEM 40 261b/10; ulug RKT 26/12b1

El- Azim, El- Kerim: (*azamet ve ikram sahibi*) uluglug issi daki ağırlamak issi TİEM 40 254 a/3

El-Aziz: (*mutlak hikmet sahibi*) gālib ÖN(32b)/6:B:129; galib bolgan ÖN(246b)/5:E.96; (*üstün, kuvvetli, güçlü*) küşüş TİEM 73 317r/7, RKT 28/69a2; küşüş oç almak idisi TİEM 73 337r/4; menzeksiz RKT 26/28al ; yingen ÖN(123b)/1.A:126; yüksek tañrı TİEM73 254 v/6

El- Aziz, El Hakim: (*hüküm ve hikmet sahibi*) küşüş bütün işlig TİEM 73 295r/6

El- Aziz, El Hamid: (*mutlak galip ve hamde layık olan*) küşüş ögdilmiş idi yolu TİEM 73 311r/8

El Bais, El Muid: (*uyandıran, diriltten*) ölüg tırgürdeçi TİEM 73 297r/7; ölügni tırgürgen TİEM 73 351 v/7

El- Bari: (*yaratan, kusursuzca yoktan var eden*) törüdeçi AKT 9/15; törütgen TİEM 73 324 r/1; yaratgan TİEM 73 405 v/3, RKT 38/32a3, HKT 8a/4, ÖN(12a)/2:B:54

El-Basir: (*iyi gören, herşeyi gören Allah*) görıcı TİEM 40 256b/7; körgen ÖN(131b)/4:A:156; tañrı körügli turur TİEM 73 381 v/4; tegme nerseni körügli TİEM 73 417 v/5

El- Bedi: (*örneksiz olarak yaratan*) yaradıcı MKT 311 a/3

El- Berru: (*kullarına lütuf ve ihsanı ile iyilikte bulunan, çok itaatkar*) ulug artugluk idisi (*lütuf sahibi olan Allah*) TİEM 73 399 r/8; yarlıkaglı TİEM 73 386r/3

El-Cabbar: (*istediğini yapan*) ‘aybsuz RKT 38/32

Ed-Daim, Baki: (*çok yüksek, çok yüce, hiç kimseye muhtaç olmayıp bilakis herkesin ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu zat*) tañrı halıkı yok kim TİEM 73 450v/7; yükseklik idisi TİEM 73 184r/2

El- Fettah: (*en doğru hükmü veren, asıl hüküm veren*) açgan RKT 33/46a1

El-Gafur: (*bağışlayan affedici ,mağfireti bol olan*) küsüş örtügli TİEM 73 333r/2; küsüş örtgen TİEM 73 334r/8; küsüş yazuk örtgen TİEM 73 334r/8 ; örtgen TİEM 73 334r/8; yazuk örtgen RKT 37/56b1; yazuk örtügli TİEM 73 350r/6; yazuk yarlıkaglı TİEM 73 341v/6; yarlıkagan / örtgen RKT 33737 b1

El-Ganiy: (*hiçbir şeye muhtaç olmayan, çok zengin*) bay HKT 41b/7, TİEM 40 21a/7, ÖN(189b)/2:N:131; bay/hacatsuz TİEM 40 207a/11; baylık TİEM 73 413 r/4, HKT 536 /b1; muşsuz TİEM 73 47v/2, ÖN(115b)/5:A:97; tañrı muşsuz turur TİEM73 375 v/9

El-Habir: (*her şeyi bilen haberdar olan*) bilgen tañrı HKT 456a/4 , TİEM 40 63a/10; bilici tañrı ukkan TİEM 73 300r/9; ukkanTİEM 73 376r/4; ukkan TİEM 73 299r/9; yinçke körgen TİEM 73 247v/2

El-Hafiz: (*koruyan, saklayan, muhafaza eden*) küdezçi tañrı TİEM 73 303r/8; küdezgen RKT 36/3al

El-Hakim: (*hikmet sahibi, sağlam muhkem olan*) hikmet birle işlegen ÖN(66a)/3:B:228; hikmetlig ÖN(150b)/4:N:17; köni işlig KT 37/59a2; rast işlig (*dürüst işli, doğru sözlü*)ÖN(32b)/6:B:129: üstüvār işlig ÖN87a)/2:B:32

El-Hakk: (*varlığı hiç değışmeden duran*) tañrılığa layık TİEM 40 152a/1

El-Halim: (*günaha karşı sabırlı, azap konusunda acele etmeyen*)kınamakğa iwmegen ÖN(65a)/4:B:225; suçā katlanıcı TİEM 40 135a/9

El Halik: (*yoktan var eden, yaratıcı*) tegme nerseniñ törütüğü TİEM 73 302v/1; yaradıcı MKT 311 a/3, TİEM 40 65a/10; yarataçı TİEM 73 274r/3; yaratgucu AKT 28b/1; yaratıglı TİEM 73 346v/7

El-Hamid: (*övgüye layık olan, ancak kendisine şükredilen*) küsüş ögdilmiş tañrı TİEM 73 439 r/3, ögdilmiş TİEM 73 439r/3; ögülmiş ÖN(189b)/2:N:131; şükr yanutı bergen TİEM73 319v/2

El- Hasib: (*hesap soran*) sakış kılğan HKT 76a/2, ÖN (146a)/2:N:6

El-Hayy: (*diri, canlı, hayat sahibi*) tirig ÖN(91a)/2:A:2

El- Kadir:(*istediğini istediği gibi yapmaya gücü yeten*) gücü yiter TİEM 40 85a/9; key erklig HKT 530a/5; kudretlig HKT 425a/6 ; küçlüg ugan RKT 33/64a3; tegme nesre üze ugan TİEM 73 411v/4; ugan TİEM 73 242 r/1, RKT 27/31a3; yaraglıg ÖN(134a)/1:A:165

El- Kahhar: (*kahreden, her şeyi her istediğini yapacak surette galip ve hakim olan*) boynagu boyun sıgan RKT 35/31b2

El- Kavi, El Aziz: (*kuvvetli ve galip olan Allah*) küsüş küçlüg TİEM 73 402v/7

El-Kayyum: (*bütün mahlukatın idaresini yürüten, hesaba çeken, ayakta tutan*)peyveste örelig kılğan ÖN (77b)/5:B:255; örelig TİEM 73 38r/2

El-Kebir: (*pek büyük*) ulug TİEM 73 62v/8; yüksek TİEM 73 301 v/2

El- Kerim:(*keremi bol cömert olan, besleyen doyuran Allah*) artukluk idisi (*lütuf ve ikram sahibi Alah*) ÖN(72 b)/5:B243 ; egtülegen idi TİEM 73 2v/1; egtülegli idi TİEM 73 283v/3; igitlegen tengri (*besleyen tanrı*) ÖN(81a)/1:B:260;iki eligi yayılmış(*iki eli açık, cömert, ihsan sahibi Allah*) ÖN(198a)/3:M:64; tözin idi TİEM 73 437v/1, ulug fazllıg (*büyük lütuf sahibi*) ÖN(25a)/4.B:105; ulug fazl eyesi (*büyük lütuf ve ihsan sahibi Allah*)ÖN (136a)/5:A:174

El- Kuddüs: (*her türlü eksiklikten uzak, pek temiz*) arıg RKT 38/31v3; arıg tanrıRKT 36/41b1; gey arı TİEM 40 261a/10

El-Latif: (*hayır, kerem sahibi*) artukluk bermek idisi RKT 28/79b3; keñrü işlig TİEM 73 31r/6; latif ÖN(225a)/3:E103; ulug artuglug edgülug idisi TİEM 73 134r/1; yinçge körügli RKT 28/79 b3; yinçge köriqli latif RKT 36/13b3

El-Latif, El-Habir: (*lütuf sahibi, haberdar*) tañrı yinçge körgeñ bilgen TİEM 73 247v/2; ulug artuglug idisi TİEM 73 399r/8; ulug artuglug edgülug idisi TİEM 73 134r/1

Malikül- Mülk: (*muktedir olan, bütün kainatın sahibi ve mutlak hükümdarı olan*) erklig AKT 72/9, RKT 25/26b2; ulug ‘arş idisi TİEM 73 252r/9; ulug taht idisi TİEM 73 275r/8; yer idisi TİEM 73 267r/7; yerler kökler erkligi TİEM 73 330v/9; yerler kökler idisi TİEM 73 333r/2

El –Müntakim: (*intikam alan, suçluları müstahak oldukları cezaya çarptıran*) öç eyesi ÖN(91b)/3:A:4; terk kınllıg TİEM 73 112v/2; terk sakışllıg TİEM 73 24r/9

El- Vahit: (*tek, eşi benzeri olmayan*) yalguz HKT 583a/2; yalguz tañrı TİEM 73 342r/1

El-Vasi':(*lütuf ve rahmeti geniş*) king ÖN(28b)/3.B:115; king kılğan ÖN (81b)/4:B:245

El-Vehhab: (*çok lütufta bulunan, çok bağıştta bulunan*)bahşış kılğanÖN(92B)/5:a:8; küsüş bağışlayan TİEM 73330v/9; üküş bergen RKT 34/6a3; yarlıkaglı RKT 34/49b1

El-Vekil: (*bütün yaratıkları koruyan, koruyucu*) iş sürici dakı saklayıcı TİEM 40 104a/10; küdezçi erklig TİEM 73 105 v/4; sakçı ÖN (256b)/1:N:171; saklagan ÖN(183a)/5:n:109; saklayıcı dakı iş sürücü TİEM 40 221a/8; vekil kılınmış ÖN(136a)/2:A:173

El-Veliyy: (*iyi kullarına dost olan*) bitgenlerning dostı (*Müminlerin dostu Allah*) ÖN 8108a)/5:A:68; dost TİEM 73 355r/9, RKT 37/9b3; dost tutgan HKT 223a/3

Er- Rāfi':(*yükselten, göğe çıkararak*) kötürgeñ ÖN(105a)/4:A:55

Er- Rahim, El- Gafur: (*bağışlayan, merhametli*) yarlıkagan TİEM 73 439r/8, RKT 30/10a2; yarlıkagan tañrı TİEM 73 255v/2; yazuk örtüglilerde yegreki TİEM 731 26r/9

Er- Rahim, El- Vahhab, Er- Berru: (*merhamet edici*) yarlıkaglıTİEM 73 308v/5, AKT 36/12, RKT 28/30a2

Er- Rahim: (*mağfîret eden, bağışlayan*) bağışlagan TİEM 73 330v/9; gey rahmet kılıcı TİEM 40 1b/2; ked rahim RKT 38/24b3; peyveste rahmet kılğan ÖN(42b)/1:B:163; rahmeti lazım HKT 47a/1, ÖN(91a)/1:A:Besmele-i Şerif; ulug rahmetlig HKT 501 b/4; yarlıkamak idisi TİEM 73 351r/4

Er- Rahman: (*çok bağışlayan, rahmeti bol*) rahman idi TİEM 73 362r/2; rahman tañrı TİEM 73 265r/5; rahmeti king ÖN(109b)/2:A73; rahmeti gıñ ulug bahşışlig RKT 34/46b1; üküş rahmetlig ÖN(42b)/1.B:163; yarlıkadaçı (merhamet eden) TİEM 73 2v/2 ; yarlıkagan idi RKT 31/32b2

Er- Rakiben: (*her şeyi gözetleyen her şeyi kontrol eden Allah*)Allah her şeyi gözetleyicidir. TİEM 73 309 v/6; togru tanuk TİEM 40 261b/10

Er- Rauf, Er- Rahim: (*şefkatli ve merhametli olan Allah*) yarlıkagan/bagırsakTİEM 73 397v/6

Er-Rahim Er- Rahman: (*en çok merhamet eden*) yarlıkaganrak TİEM 73 125v/9, RKT 28/29a1

Er-Rahim, El- Aziz: (*üstün ve merhamet eden Allah*) küsüş yarlıkagan TİEM 73 270v/8; küsüş yarlıkaglı TİEM 73 267 v/5;

Er-Rahman, Er-Rahim, El-Gafur: gey yarlıgacı TİEM 40 273a/8; ulaşu yarlıkagan RKT 26/66b1; yarlıkagan tañrı TİEM 73 255v/2, RKT 31/29a3, HKT 450b/7

Er-Rauf: (*çok şefkatli*) rahmet kılğan ÖN(99a)/4:A:30; tañrı mihriban turur TİEM 73 256 v/3

Er-Rezzak: (*Allah rızık vericilerin en iyisidir*) tañrı ruzi beriglilerde yegreki TİEM 73 246r/5

Es –Sabur: (*cezalandırmakta acele etmeyen*)kınamakga iwmegeñ HKT 68a/4

Es- Sani:(*nihayetsiz güzellikleri sanatının içinde yaratan*) bezegen TİEM 73 405v/4

Es-Selām: (*kullarını selamete çıkararak*) esenlik bergen RKT 38/31 b3

Es-Semi: (*işiten*) eşitgen TİEM 73 351 v/2 RKT 25/2b3; işidici TİEM 40 10a/2, işitgen ÖN (24b)/5:B:137

Eş-Şehid : (*Allah her şeyi görür*) tegme nesre üze tanuk TİEM 73 309r/8

Eş-Şekur: (*şükre mükafat veren, az ibadete çok karşılık veren*) arka üküş bergen RKT33/76a/1; az ta'atka üküş yanut bergen RKT 36/18a2; şükre müzd

verici TİEM 40 231a/3; şükre sevab verici TİEM 40 208 a/7; yanıt bergen TİEM 73 318r/5, şükr kılğan(*şükriğin karşılığını veren Allah*)ÖN(41b)/1:B:52

Eş-Şefi': (*şefaathçi Allah*) yazuk keçrü tilegüçi TİEM 73 301r/8

Et-Tevvab: (*tövbeleri kabul eden Allah*) tevbe bezerlegen TİEM 73 255v/8; tevbe bezerlegli TİEM 73 342a7; tevbe virici/ tevbe kabul eyleyici TİEM 40 40a/8; tevbeni kabul kılğan RKT 37/63a3; tevbe virici TİEM 40 95a/4; tevbeni kabul kılğan TİEM 73 449r/9,ÖN(12a)/4:B:54; Yazuk keçrü koldaçı TİEM 73 101v/4

3. Türkçe Esmâ'ül Hüsnâ Oluşturma Yolları

Allah'ın güzel isimlerine karşılık bulunurken Türkçenin kelime ve terim üretme imkânlarından verimli bir şekilde yararlanılmıştır. Ancak bazı eklerin diğerlerine göre daha yoğun kullanıldığı gözlenmektedir. Bu durum, tercümele devrinde hangi eklerin daha işlek kullanılmakta olduğunun da göstergesidir.

3.1. Tek Başına Terimleşmiş İsim Olan Kelimeler:

Bunlar isim ya da sıfat şeklinde olmakta ve tek başlarına Allah'ın bir sıfatını temsil etmekte kullanılmışlardır. Kelimelerin ikincil anlamlarıyla kullanıldıkları görülmektedir.

arığ, bay, dost, küsüş, tirig, ulug, yalguz

3.2. İsimden İsim Yapma Ekleri İle Oluşturulan Yapılar

3.2.1. -cı/-çi:

sakçı

3.2.2. -lıg/-lig/-lık/-lik/-lı/-li:

Aidiyet ve bir şeyle kaplanmış olma ifade eden bu isimden isim yapma eki en çok kullanılan ikinci ektir. Tek kelime şeklinde kullanıldığı gibi, daha çok tamlanan olmak kaydıyla tamlayan olarak da kullanılmıştır:

3.2.2.1. Tek Kelime Şeklinde Olanlar:

baylık, erklig, hikmetlig, kudretlig ,örelig , yarlıkaglı, yaraglıg

3.2.2.2. Tamlanan Durumunda Olanlar:

keçrü işlig, key erklig, köni işlig, küsüş küçlüg, küsüş örtüglü, rast işlig, ulug bahşişlig, ulug rahmetlig, yinçge körüglü, tegme nerseni biliglig, tegme nerseni körüglü, ulug fazllig, üküş rahmetlik, üstüvar işlig, yazuk yarlıkaglı

3.2.2.3. Tamlayan Durumunda Olanlar:

artugluk idisi, küçlüg ugan

3.2.3. -sız/-siz/-suz/-süz:

Yoksunluk bildirir. Örneklerimiz dört adetle sınırlıdır ve tek kelimedenden oluşmuşlardır:

aybsuz, hacatsuz, meñzeksiz, muşsuz

3.2.4. -rak/-rek:

Mukayese, üstünlük (süperlatif) ve tekit manaları verir.

bilgenrek, yarlıkaganrak, yüksekrek, idiñ bilgenrek turur, tañrı ruzi beriglilerde yegreki, yazuk örtüglilerde yegreki, yarı birgenlerning yahşıraki

3.3.Sıfat Fiil Ekleri İle Oluşturulan Yapılar

3.3.1.Geniş Zaman Sıfat Fiilleri

3.3.1.1. -ğan/-gen/қан/-ken/-an/-en :

Türkçe Esmâ'ül Hüsna terminolojisi oluşturulurken en çok kullanılan ek; -ğan/-gen/қан/-ken/-an/-en sıfat yapma ekidir. Tek kelime olarak görülebildiği gibi, tamlayan ve tamlanan görevlerinde de en çok tercih edilen ektir.

3.3.1.1.1 Tek kelime şeklinde olanlar:

açgan, bağışlagan, bilgen, eşitgen, keçürgen, körgen, kötürgen, küdezgen, örten, saklagan, ugan, ukgan/ukkan, yaratgan, yarlıkagan

3.3.1.1.2.Tamlanan durumunda olanlar:

'afv kılğan, arka üküş bergen, arıg kılğan, az 'amelka üküş ceza bergen, az ta'atka üküş yanut bergen ,bahşış kılğan, boynagu boyun sıgan, kamug nerseni bilgen, keñrü bilgen kınamakga iwmegeñ, king kılğan, küsüş bağışlayan, küsüş örtgen, küsüş yarlıkagan, küsüş yazuk örtgen tañrı, peyveste örelig kılğan, peyveste rahmet kılğan, rahmet kılğan, revan sakış kılğan, sakış kılğan, şükr kılğan, şükr yanutu bergen, tañrı tevbe bezerlegen, tañrı ukkan, tegme nerseni bilgen, tegme nesre üze ugan, tevbe bezerlegen, tevbeni kabul kılğan, ulaşı yarlıkagan, üküş bergen, üküş bilgen, yazuk örtgen, yinçge körgen

3.3.1.1.3.Tamlayan Durumunda Olanlar:

bilgen tañrı, igitlegen Tengri, küsüş bilgen idi, yarlıkagan bağırsak, yarlıkagan tañrı, yinçgen tañrı

3.3.1.2.-ar/-er

Bir adet örneğimiz bulunmaktadır.

güci yiter

3.3.2. Gelecek Zaman Sıfat Fiilleri

3.2.1.-gu/-gü:

3.3.2.1.1. Tek Kelime Şeklinde Olanlar:

tapıngu

3.3.2.2. -guçı/-güçi/-ıcı/-ici/ıçı/-içi:

3.3.2.2.1. Tek Kelime Şeklinde Olanlar:

görici, işidici, yaradıcı, yarlıgayıcı

3.3.2.2.2. Tamlanan Durumunda Olanlar:

gey yarlıgacı, gey rahmet kılıcı, suça katlanıcı, şükre müzd verici, şükre sevab verici, yazuk keçrü tilegüçi

3.3.2.2.3.Tamlayan Durumunda Olanlar:

küdezçi erklig, küdezçi tañrı

3.3.2.3.daçı/deçi

3.3.2.3.1. Tek kelime şeklinde olanlar:

törüdeçi, yarlıkadaçı

3.3.2.3.2. Tamlayan Durumunda Olanlar:

yazuk keçrü koldaçı dost

3.3.3. Geçmiş Zaman Sıfat Fiilleri

3.3.3.1. -mı/-miş

3.3.3.1.1. Tek kelime şeklinde olanlar:

ögdilmiş¹, ögülmiş

3.3.3.1.2. Tamlayan Durumunda Olanlar:

küsüş ögdilmiş tañrı, küsüş ögdilmiş idi yolu

3.3.3.1.3. Tamlanan Durumunda Olanlar:

iki eligi yayılmış, vekil kılınmış

3.4. İsim Fiil Ekleri İle:

artukluk bermek idisi, küsüş oç almak idisi, yarlıkamak idisi

3.5. Zarf Fiil Ekleri ile:

Örneklerimiz tamlama şeklinde olduklarından diğer gruplarla da gösterilmişlerdir.

tegme nersenı kapsayı bilgen, ulaşı yarlıkagan, yazuk keçrü koldaçı dost

3.6. Yardımcı Fiil ile:

Hem arkaik olarak –turur yardımcı fiili ile hem de –dır ekleşmiş ileri şekli ile örneklerimiz bulunmaktadır:

tañrı mihrıban turur, tañrı körügli turur, tañrı muñsuz turur, idiñ bilgenrek turur

allah her şeyi gözetleyicidir.

3.7. Edatlar ile

3.7.1. takı/dakı Edatı ile:

iş sürücü dakı saklayıcı, saklayıcı dakı iş sürücü, uluglug eyesi takı ikram eyesi, uluglug issi dakı ağırlamak issi

3.7.2. birle Edatı ile:

hikmet birle iş kılğan, hikmet birle işlegen

3.8. Kısaltma Öbekleri

3.8.1. Yapma Hali Öbeği:

rahmeti giñ (rahmeti bol), rahmeti lazım

3.8.2. Yaklaşma Hali Öbeği:

tañrılığa layık

¹"ögdilmiş" hem tek kelime şeklinde "övülen" anlamında El-Hamid yerine kullanılmış, hem de "ögdilmiş Tañrı" yani "övülen hamd ü sena edilen Allah" anlamında El Hamid yerine sıfat fiil grubu olarak kullanılmıştır. bkz. ilgili madde

3.8.3. Bulunma Hali Öbeği:

barçada yüksek, yazuk örtüglilerde yegreki²

3.9. İkileme Şeklinde:

yüksek ulug, ulug artuglug edgülüg idisi, küsüş bütün işlig, yerler kökler idisi,

yinçge körgen bilgen

3.10. Belirtili İsim Tamlaması:

alemlerning erkligi, bitgenlerning dosti, du'aning işitgeni, küsüş bilgen idiniñ teñlemeki, yari birgenlerning yahşırakı

3.11. Belirtisiz İsim Tamlaması:

öç eyesi, ulug 'arş idisi, ulug fazl eyesi, ulug taht idisi, yer idisi, yerler kökler idisi

3.12. Sıfat Tamlaması:

bir idi, gey arı, ked rahim, rahman idi, rahman tañrı, yalguz tañrı, yüksek tañrı

3.13. Cümle Şeklinde:

tegm nesre üze tanuk (allah her şeyi görür), tañrı halıkı yok kim

SONUÇ

Bu çalışma, Suat Ünlü'nün "Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleleri Sözlüğü" ve Emek Üşenmez'in "Türkçe İlk Kur'an Tercümelelerinden Özbekistan Nüshası" adlı çalışmalarından elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Türkçenin hem doğu hem de batı kolunda yazılmış eserlerin sözlükleri incelenmiş, Doğrudan "Allah" anlamına gelen kelimeler yanında, Esmâ'ül-Hüsna'da yer alan Allah'ın sıfatlarına bulunan karşılıklar bir araya getirilmiştir. Esmâ'ül-Hüsna'ya özenle terim karşılıkları bulunmuş, bu iş yapılırken Türkçenin aktif kullanımlarından yararlanılmıştır.

Görülmektedir ki bazı sözcüklerin karşılıkları bu günkü anlamı tam olarak karşılamamaktadır. Ancak, sözlük sahipleri ve onlar tarafından taranmış eserlerin sahipleri bu konuda yetkin addedildiğinden tarafımızdan herhangi bir yoruma gidilmemiş, eserlerdeki şekilleri ile olduğu gibi alınmışlardır. Örneğin: El-Cabbar: (*istediğini yapan*) 'aybsuz RKT 38/32 elbette "ayıbı olmayan" anlamındadır, ancak eserde "istediğini yapan" anlamı üstlenmiş olması hakkında herhangi bir tartışmaya girmek tarafımızca uygun bulunmamıştır, El-Kayyum: (*bütün mahlukatın idaresini yürüten, hesaba çeken, ayakta tutan*) örelig TIEM 73 38r/2 burada da anlaşılan "ayakta tutan" anlamı öncelikli alınmış ve örelig sıfatı bu anlama uygun bulunmuştur. Er- Rakiben: (*her şeyi gözetleyen her şeyi kontrol eden Allah*) Allah

² bağışlayanların en iyisi" anlamında olduğu için anlamca belirtili isim tamlaması sayılmalıdır.

her şeyi gözetleyicidir. TİEM 73 309 v/6; togru tanuk TİEM 40 261b/10 burada da şahitlik etmek ile doğru tanıklık anlamca eşleştirilmiş görülmektedir. El- Berru: (*kullarına lütuf ve ihsanı ile iyilikte bulunan, çok itaatkar*) ulug artugluk idisi TİEM 73 399 r/8; anlaşılın; "büyük, çok, aşırı fazlalık sahibi olduğundan kullarına çok lütufta bulunan" gibi bir anlam silsilesi ile bu anlam uygun bulunmuştur. Anlam bilim konusuna girecek bu türden bir çalışma ayrıca yapılmalıdır.

Şamanist ve Burkancı inançlarda aynı anlamlarda kullanılmakta olan *Tağrı, Teğri, Çalab, Bayat* vb. kullanımlar İslami dönemde de terk edilmemiş, İslam dininin kendine ait terminolojisi arasında uzun süre kullanılmaya devam edilmiştir.

İslami dönem terimlerinin bir kısmı İslamiyet'ten önce başka anlamları olan sözcüklerdir. Birçok ad, Müslümanlıkla birlikte yeni dinin gereği yeni anlamlar kazanırken eski anlamını da korumuştur. Dini kavramların, mevcut Türkçe söz dağarcığı ile karşılanamadığı durumlarda var olan kelimelere yeni anlamlar kazandırılmıştır. Bu yapılırken pek çok kavramdan, ad aktarmalarından, çağrışımlardan yararlanılmıştır (*Ugan*: yapabilmek, gücü yetmek, muktedir olmak anlamındaki u- fiilinden –gan sıfat fiili ile türetilerek Esmâ'ül Hüsna'dan '*Kadir*' anlamında kullanılmıştır, *Bayat*: 'eski' anlamındaki bu sözcük '*Kadim*' karşılığında kullanılmıştır. *Arıg*: kirli olmayan, temiz; anlamındaki kelime git gide soyutlaşarak 'güzel hoş değerli, günahsız, saf, temiz, mukaddes, kutsal', Esmâ'ül- Hüsna'dan *el Kuddüs* "Allah'ı noksan sıfatlarından tenzih etmek, kusursuzluk Allah'a mahsustur" şeklinde anlam genişlemesine uğrayarak amaca hizmet edecek duruma sokulmuştur. Benzer anlam gelişmeleri söz gelimi *bay, dost, küsüş, ulug, yalguz* terimleri için de geçerlidir.

İslami dönem eserlerinde kullanılan dini terimlerin Türkçe söz varlığını esas aldığı, bunu yaparken de Arapça anlamlarına bire bir karşılık bulmak amacıyla anlam ödünçlemelerine gidildiği görülmektedir. (*İdi*: A.Rabb (*rabbu'l beyt* 'ev sahibi', '*rabbu'l mâl*'ın 'mal sahibi' vb. ilk anlamı '*sahip*'tir. Aynı anlamdaki ET *idi*, İslami dönemde *rabb*'ın çevirisi olarak anlam genişlemesiyle '*Tanrı, ilah*' anlamı da kazanır)

Bazen eserden esere değişmek kaydıyla bir terime yüklenen anlam değişebilmektedir. "*Yarlıkaglı: 1. Er-Rahim, 2. El- Vahhab 3. El- Vahhab*" anlamlarına gelmektedir.

Görülmektedir ki, yeni dinle ilgili terminolojide uygulanan en bariz şey sıfat fiillerin aktif rol oynuyor olmasıdır. *ğan/-gen/қан/-ken/-an/-en* sıfat fiil ekleri en çok tercih edilmiş ektir. *guçı/-güçi/-ıcı/-ici/içi/-içi, daçı/deçi, -miş/-miş, -ar/-er* sıfat fiil ekleri de bu alanda sıklıkla kullanılmış eklerdir. Sıfat fiillerin tek başına isim gibi kullanıldıkları: '*küdezgen, görücü, ögdilmiş*' vb., sıfat tamlaması yaptıkları: '*bilgen tanrı, küdezçi tanrı*' vb. ve sıfat fiil grubu olarak: '*küsüş bağışlayan, gücü*

yiter, suça katlanıcı vb. çok miktarda kullanıldıkları gözlenmektedir. Rahatça dini terimlerin belkemiğini sıfat fiiller oluşturur diyebiliriz.

En çok kullanılanlar sıralamasında ikinciliği *-lig/-lig/-lı/-li* isimden isim türetme ekleri almaktadır. Tek kelimededen ibaret terimlerin yanında tamlamalar da bol bol kullanılmıştır. Tamlayan ve tamlanan olarak karşılaştığımız eklerin daha çok tamlanan olarak kullanıldığı da görülmektedir. İsimden isim türetme eklerinden *-sız* ve *-rak* ekleri ile de terim üretilmiştir.

Daha az sayıda olmak üzere yardımcı fiillerden *-turur/-dır* ile yapılan terimler, kısaltma öbekleri ile ve ikilemelerle de terimler yapıldığı görülmektedir.

Bazı terimler durumu ayrıntılı olarak anlatmak için birkaç kelimedenden hatta cümleden oluşmuştur: *yazuk örtüglilerde yegreki, tegme nesre üze tanuk* (Allah her şeyi görür)

Bazı terimler de yabancı kelimeler Türkçe yapım ekleri veya yardımcı fiillerle bir derece Türkçeleştirilerek kullanılmışlardır: *Aybsuz*(A+T), *Maşırık Magrib idisi*(A+A+T), *Mekr kulganların yakşırakı* (A+T+T) gibi

Din gibi çok soyut bir konuda meydana getirilmiş olan terimler sözlüğü, bu konuda Türkçenin yetkinliğinin en somut göstergesi sayılmalıdır. Söz varlığı dili kullanan toplumun kültürünü, düşünce yapısını, dünya görüşünü yansıtan en önemli araçtır. Yeni dinle birlikte yenilenen söz varlığı ihtiyaç listesi Türkçenin bütün imkânları kullanılarak yeniden yapılandırılmış, bu yapılırken de özellikle sıfat fiillerin gücünden yani başı dinamizm, devamı örnekleme; yani somutlaştırma olan dil malzemesinden azami ölçüde yararlanılmıştır.

Kısaltmalar:

AKT: Anonim Kur'an Tefsiri

DLT: Divaü Lügati't Türk

HKT :Hekimoğlu Kur'an Tercümesi

KB: Kutadgu Bilig

MKT: Manisa Kur'an Tercümesi

ÖN: Özbekistan Nüshası

RKT: Karahanlı Türkçesi Satır-altı Kur'an Tercümesi Ryland nüshası

TİEM 73: Karahanlı Türkçesi Satır-altı Kur'an Tercümesi Türk ve İslam

Eserleri Müzesi No:73

TİEM 40 Türk ve İslam Eserleri Müzesi No.40

KAYNAKÇA

- Ata, Aysu, *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Ryland Nüshası) Karahanlı Türkçesi Giriş- Metin- Notlar-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Bilgin, Azmi, "'Gök Tanrısı' Terimi Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.2, Sayı:4, 2005, s. 189-197.
- Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 2000.
- Eker, Süer, "Kutadgu Bilig'de (Teñri 'Azze ve Celle Ögdisin Ayur) Türkçe İslami Terimlerin Kaynakları Üzerine", *Bilig*, Sayı:38, Yaz /2006, s.103-122.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- İnan, Abdülkadir, "Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar", *TDAY-Belleten 1960*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1960.
- İnan, Abdülkadir, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1961.
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1986.
- Küçük, Murat, "Eski Anadolu Türkçesine Ait (M.1401) Satır Arası İlk Kur'an Tercümesinde Yapı Bilgisi-Tercüme Tekniği- Söz Varlığı", *Ankara Üniversitesi DTCTF Türkoloji Dergisi*, 2010, s. 121-147.
- Önler, Zafer, "Karahanlı Dönemi Metinlerinde İnançla ilgili Türkçe Terimler", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:10, Sayı:16, Bursa, 2009, s. 187-197.
- Özkan, Mustafa, *Tarih İçinde Türk Dili*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Togan, Zeki Velidi, "Londra ve Tahran'daki İslami Yamalardan Bazılarına Dair", *İTED*, C.III, 135, İstanbul, 1960.
- Ünlü, Suat, *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercüme Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2012.
- Üşenmez, Emek, "Türkçe İlk Kuran Tercümesi ve Tercümedeki - mak/-mek eki Hakkında", *Akademik Bakış*, Sayı:14, İstanbul, 2008, s.1-10.
- Üşenmez, Emek, *Türkçe İlk Kur'an Tercüme Üzerinden Özbekistan Nüshası (Satır Arası Türkçe- Farsça Tercüme)*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2013.

